

Милина Ивановић Барисић*
Етнографски институт САНУ, Београд**

ПОРОДИЧНА СЛАВА КОД СРБА У РУМУНИЈИ – ДИЊАШ И ЧЕНЕЈ

Породична слава је у садашњем времену један од ретких празника из годишњег циклуса празновања који је постао препознатљиво обележје српског народа. Стављањем Славе на Унескову листу нематеријалног културног наслеђа она је и званично постала етничка одредница Срба. У раду ће се указати на неке основне одреднице Породичне славе у два села у околини Темишвара – Дињаши и Ченеј. Основу писања рада представљају резултати теренских истраживања која су обављена у јулу 2016. године.

Кључне речи: Породична слава, теренски подаци, Срби, Румунија.

У јулу месецу 2016. године, боравила сам неколико дана у Темишвару где сам обавила истраживања на тему Крсна слава и Божић, као учесник пројекта: *Истраживање културе и историје Срба у Румунији*, у организацији Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији (Темишвар). Том приликом посетила сам два села: Дињаши и Ченеј. У раду ћу представити почетна сазнања о очуваности славског обреда код Срба у Румунији, тако што ћу у првом делу рада у најкраћем представити карактеристике славског обреда – садржај и функције, а што ће у наставку теренског рада представљати истраживачки оквир теме, а у другом делу рада изложићу неке од резултата са овогодишњих истраживања у два поменута села.

* * *

* milina.barisic@ei.sanu.ac.rs

** Рад је резултат истраживања на пројекту: *Истраживање културе и историје Срба у Румунији* Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији и при Савезу Срба у Румунији који финансира овај пројекат и делом на пројекту 177028 који у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Током календарске године, у породичном животу Срба, издвајају се празници који су од посебног значаја за појединца и заједницу па им се стога и посвећује нарочита пажња у погледу празновања и одржавања обредно-обичајне праксе. У овој групи празника издваја се *Породична слава* којој српски народ придаје изузетан значај и у садашњем времену. Колики је значај празника био у прошлости за одржавање српске заједнице указује чињеница да славу имају готово сви – од породице до различитих удружења. Чињеница је да се у садашњим условима развоја друштва слављење овог претежно породичног празника смањило, као и то да се славски обредно-обичајни садржај делом трансформисао. Уопштено посматрано, политички и друштвено-економски развој српског друштва утицали су да се „модификују“ културне тековине које обично подводимо под традиционално наслеђе народа. Међутим, битно је нагласити да слављење Славе, поред свих неповољних околности у последњих нешто више од седам деценија није престало већ се проналазе начини њеног одржавања. Данас се под слављењем обично подразумева окупљање чланова уже / шире заједнице, односно рођака и пријатеља у селу и граду. Бројна и разноврсна грађа указује да је слава у Срба посвећена патрону (покровитељу) куће, села, рода, цркве, професионалне делатности.

Досадашња истраживања и емпиријски материјал указују да се српски народ кроз историјско трајање према слави као празнику из народног календара односио, а донекле то исто чини и у садашњим условима, са посебним пијететом сврставајући је у најзначајније годишње (календарске) празнике. Срби славу доживљавају као „свој“ празник и као своје „јединствено“ етничко обележје. Она се у историјском трајању показала од особитог значаја, а нарочито у временима живота под туђинском влашћу. Као нека врста чувара етничке свести и других обележја она је српски народ одржала на окупу, као посебну етничку, историјску и друштвену заједницу (Влаховић 1998: 23–32).

Иако су различита тумачења славског обреда, њеног порекла и значаја, то нимало не умањује чињеницу да се, као ни један други празник или обичај, она издвоји као народносни знак, задобијајући у садашњем времену статус етничког обележја српског народа, јер „ништа није тако разговетно народносни знак, и по много чему, опередујућу обележје Срба као што је слава, али је управо ову светковину теже од свих других обичаја подвести под јединствен конач равнања, јер се она тако неуједначено и разнооблично проводи да разлике у томе могу ићи до потирања. Слава се одржала уз једно опште правило да нема правила. Светкује је како ко уме и може. Али светкује. Свагде и свагда. У обиљу и немаштини, у весељу и тихој погружености, без разлике да ли је

крунисана глава или онај крајњи, пуки, сиромашак. Слава се благује у миру и служи у ратном предаху, подједнако на родном огњишту као и ненаданом пребивалишту, у кругу мноштва пријатеља и осамљенички уклето, под кућним слемом и на путу, у рову, у нади избеглиштва, или сужањски поносито у заробљеништву“ (Недељковић 1990: 205).

Породична слава је један од најважнијих и најзначајнијих традиционалних празника који дубоко прожима друштвени и духовни живот Срба. Сама чињеница да славу у садашњем времену још увек имају готово сви – од породице до различитих удружења указује на њен значај за српску заједницу у целини, али и породице и удружења појединачно. Стављањем Породичне славе, крајем 2014. године, на Репрезентативну листу заштићених нематеријалних добара УНЕСКА, као први упис једног културног добра из Србије, она је као празник породице званично постала светски признат део културног идентитета српског народа.

Празник је посвећен патрону-покровитељу куће са народно-религиозним и друштвеним значењем. Као празник породице, преноси се генерацијском предајом, углавном по мушкој линији сродства. Слава има врло угледно место у обичајима и светковинама српског народа. По једном од прегледа српских слава, негде око 150 дана у току календарске године је посвећено различитим светитељима које српске породице славе (Недељковић 1990: 317). Већина славских датума је фиксирана, тј. јест слави се одређеног датума у години, а само су Лазарева субота, Спасовдан и Св. Тројица покретни славски датуми. Највећи број их пада у јесен и зиму, што значи да је време слава прилагођено некадашњем радном ритму земљорадничко-сточарске привреде Срба.

Слава је празник кога је још увек „тешко“ у потпуности дефинисати, односно прецизирати образац прослављања у садржинском смислу. С обзиром на то да је славски дан очекивани и календарски тачно утврђен датум прослављања, то се породица за слављење припрема према својим материјалним могућностима јер свака породица жели да достојно обележи дан свог породичног свеца заштитника и наравно у складу с породичном традицијом јер је за сваку породицу тај дан највећи празник у години. И онда када о њој не говоре, када се јавно не сећају свог породичног заштитника, породице углавном знају име свеца кога су старији славили као своју породичну славу. Долазак на славу, осим исказивања поштовања домаћину, такође је и знак да нису прекинуте рођачке и пријатељске везе.

У славским обичајима препознаје се мноштво елемената у функцији обезбеђивања породичног благостања, родности поља, плодности стоке, напретка домаћинства. Породица обично има једну

славу, али понекад их може бити две, па и више. У таквим случајевима тачно се зна која се слави као главна, која се преславља, а која само обележава. Слава је породични празник са израженом друштвеном и интегративном функцијом. У том смислу су славска окупљања важан породични и друштвени догађај којим се одржава традиција – спаја прошлост и садашњост, али, истовремено је славско окупљање прилика да се почасте рођаци, пријатељи, случајни намерници. Стога се свечари веома труде да славу што достојније прославе. У структури породичног славског обредно-обичајног комплекса издвајају се учесници – домаћини и гости; **славске радње** – свећење водице, освећење славског жита и хлеба (*колача*), припремање хране, дочекивање гостију, **славска „реквизита“** – свећа, кадионица, тамњан, босиљак, икона, читуља, кандило, уље, кувана пшеница, вино и колач; **веровања** – повезана са слављењем свеца заштитника (уп. Ивановић-Баришић 2007). С обзиром на то да не постоји устаљен образац прослављања, изостављање неког сегмента из празничног садржаја је прихватљиво, а посебно то односи на славску „реквизиту“.

У садашњем времену главни, па можда и најважнији елемент, славе јесте обредни ручак који породица припрема за своје званице (госте). Породичне славе су код Срба *посне* ако је њихово празновање у време поста или у седмичне дане – среда и петак који се посте по црквеном календару (осим у време разрешења од поста) и *мрсне* које се празнују ван времена поста. За славску трпезу спремају се различита јела што зависи од умешности домаћице, али и материјалног стања породице. Пред госте се увек износи најбоље што се има у кући у датим околностима. Готово сви свечари се труде да увек за посну славу имају рибу, а за мрсну печено, кувано или пржено месо, а сва друга храна и пиће које се износе на трпезу у складу је с имовним могућностима и жељама домаћице и домаћина куће.

У обредном току славе значајан је средишњи део дана – време ручка, јер се тада обавља обред *дизања у славу* и *сечење славског колача*. Обред обављају домаћин и блиски сродник, кум или свештеник при чему се изговара молитва и благосиља породица. Приликом сечења (раније ломљења) колач се прелива вином. *Славски колач* је најважнији славски хлеб, округлог је облика, а припрема се од пшеничног брашна уз додатак квасца и освећене воде, а по правилу се по горњој површини шара поскурником и комадима бесквасног теста. У народним веровањима обредни колачи – израђени од пшеничног брашна су веома значајни за добробит породице (МР 1998: 245).

У садашњим условима традиционална култура и локалне различитости су значајно умањене због различитих чинилаца друштвено-економског и културног развоја земље-матице, као и у окружењу где још увек живи српски народ. Чини се да је на уједначавање културних образаца у периоду после Другог светског рата у значајној мери утицала политика друштва – нарочито миграције село-град, али делом и Црква својим напорима да се празници „очисте“ од садржаја који су непримерени према црквеном схватању. Један од будућих битних истраживачких задатака свакако да је утврђивање обрасца славског обреда који је карактеристичан за садашње време. Заправо, требало би утврдити усклађеност обрасца који прописује Црква, односно утврдити колико је одмакао процес преобликовања традиционалне културе у складу с црквеним схватањима. Посета свештеника, одлазак домаћина ујутру на дан славе у цркву, славска икона, славска свећа, славски колач, славско жито, црно вино, тамјан, босиљак, кандило, читање молитве, може се сматрати „идеалним“ сакралним обрасцем славског обреда који се, ипак, у народу још увек тумачи различито и исто тако примењује у пракси.

* * *

У наставку рада¹ осврнути ћу се на резултате истраживања које сам обавила у јулу 2016. године у местима Дињаш и Ченеј. На основу обављених разговора са неколико староседелаца покушаћу да назначим евентуалну очуваност обрасца славског обреда, за сада само за два села околине Темишвара, што свакако није довољно да би се прикупљени подаци могли посматрати као правило понашања. Планирани наставак истраживања свакако да ће помоћи да се ближе одреде сличности и разлике у слављењу породичне славе код Срба у Србији и Срба у Румунији што је крајњи циљ мог истраживања.

Стога се резултати овогодишњих истраживања представљају као тезе, заправо у форми извештаја, јер за нека дубља промишљања и закуључивања неопходан је већи број саговорника од броја са којим сам ја имала могућности да обавим разговор. Користим ову прилику да на

¹ Овај рад представља увод у разматрање теме Породичне славе кроз грађу која је прикупљена овогодишњим истраживањима, али и која ће бити допуњена у следећим годинама, с обзиром на то да се планира наставак теренских истраживања у другим деловима Румуније у којима још увек живе Срби. По завршетку истраживања сви радови и подаци биће обједињени у један рад који ће представљати заокружену целину и који би требало да укаже на очуваност и/или трансформацију обреда код српског становништва у Румунији.

предусретљивости у разговору и наравно на издвојеном времену за разговор изразим захвалност Нади Марков (р. 1933) и Даници Шароњев (р. 1954) из Дињаша; Игњатију Попов (р. 1939); Милици Попов (р. 1944) и Славни Раданов (р. 1944) из Ченеја.

- **Време, места и тема истраживања**, као и **саговорници** представљени су у уводном делу текста тако да се на њих на овом месту нећу поново освртати.

- **Локални назив**: *кућевна слава*. Други називи, за сада, нису познати.

- **Специфичност слављења**: из казивања се закључује да су поједине породице имале и по неколико слава. Најважнија је она која се односи на кућу у којој породица седи и она се званично и слави. Друге се симболично обележавају. Постојао је у прошлости обичај промене Славе. Саговорницима, међутим, нису познати разлози доношења такве одлуке, али се зна предак који је то учинио.

- **Време слављења**: временски су славе распоређене готово на читаву годину. Највећи број их је концентрисан у јесен, зиму и пролеће, док их је у току летњег периода симболичан број. Временско трајање Славе ограничено је на један дан.

- **Простор слављења**: као што јој само име указује *кућевна слава* се слави у простору куће. Обично постоји простор у ту сврху намењен (дневна или нека друга соба у кући). У селима је познато посећивање цркве на дан Славе – ујутру домаћин одлази у цркву на службу. Носи само ракију, друго ништа. Ракијом се почасте они који су у цркви у то време.

- **Учесници у славском обреду**: да би породична Слава одговорила својој функцији друштвеног окупљања неопходан услов је да постоји домаћин који слави и гости који долазе да исту честитају присуствујући славском обреду – у последњим деценијама је то обично ручак. Домаћин – онај ко слави назива се *свечар*. У оба села је наглашено да су „обичаји слабо сачувани – да су боље очувани у Клисури“. Узроке слабије очуваности славског обреда свакако да би требало додатно истражити. Живот у мешовитој средини и склапање међуетничких бракова између Срба и Румуна, али и живот у близини већег града и самим тим већа упућеност становника на запошљавање и школовање у Темишвару свакако да су значајни чиниоци садашње очуваности / неочуваности славског обредно-обичајног садржаја.

- **Славске радње**: пред славу долази свештеник да свети водицу која се пије или се остави у кући и употребљава по потреби. Слава је друштвени обичај – подразумева се посећивање домаћина и

присуствовање заједничком обеду позваних званица или само укућана. Припрема хране и дочекивање гостију су свакако најважније славске радње. По казивању је раније било много више посећивања и учешћа у славском ручку, данас углавном присуствују само чланови породице, ретко неко са стране. Обично се послужује ручак за који се може припремити: супа, сос, кувано или печено месо, кобасице, салата, колачи, торте и др. Од пића се служи најчешће: ракија, пиво, сокови.

- **Славска „реквизита“**: 1. свака кућа поседује *икону* свеца којег славе. Обично стоји у простору куће који је намењен „слави“ где осим иконе стоји и кандило и други предмети славског култа за које породица сматра да треба да стоје на том месту. 2. *Славски колач* је познат у Дињашу – раније се месио, док се данас купује у пекари.; У Ченеју не месе колач. У новијем периоду су појединци под утицајем телевизије из Србије почели да га увршћују у славски обред. Колач се спрема од белог пшеничног брашна, квасца и воде. По горњој површини се украшава „плетеницом“ и на средини ружом у коју се ставља босиљак. Колач се сече пред ручак. 3. Куће поседују своје *читуље*. На дан *Кућевне славе* свештеник чита имена и помиње све мртве које написмено достави домаћин куће у „читуљи“.

- **Веровања**: Славски празник карактеришу и одређена веровања која су најчешће повезана са слављењем свеца заштитника. За сада није добијен опис ни једног веровања.

- **Атмосфера**: славе су биле прилике за весело расположење домаћина и гостију које се исказивало кроз песму, али и кроз игру.

- **Списак Слава које се славе у Ченеју**: св. Стеван (9. јануар²), св. Јован (20. јануар), св. Трифун (14. фебруар), Ђурђевдан (Свети Ђорђе: 6. мај), Лазарева субота (променљив датум), Петровдан (Свети Апостоли Петар и Павле: 12. јул), Велика Госпојина (28. август), Света Петка (27. октобар), Митровдан (Свети Димитрије: 8. новембар), Ђурђиц (16. новембар), Аранђеловдан (Свети Архангел Михаило: 21. новембар), Свети Андрија (13. децембар), Свети Никола (19. децембар).³

* * *

Резултати теренског истраживања у Дињашу и Ченеју указују на делом очувану структуру славског обреда код српског становништва. Јасно се уочавају одређене сличности с појединим регионима у Србији – с Војводином у погледу недостатка славског колача, а с деловима јужне и југоисточне Србије с познавањем више слава. Такође, постојање

² Сви датуми су дати по Јулијанском календару.

³ Списак слава у Дињашу је неопходно допунити па ће због тога бити приказан другом приликом.

„читуље“ као помен мртвима, посета свештеника пред славу, славско посећивање, заједнички ручак су елементи који су заједнички Србима у матици и у широј околини Темишвара. Све поменуто указују на то да се *Породична – Кућевна слава* може још увек посматрати као кохезион елемент код српског народа.

Литература

- Влаховић, 1998: П. Влаховић, Крсна слава и њена улога у породичном и друштвеном животу код Срба, *Етно-културолошки зборник*, IV, Сврљиг: Етно-културолошка радионица, 23–32.
- Ивановић Баришић, 2007: М. Ивановић Баришић, *Календарски празници и обичаји у подавалским селима*, Посебна издања, 59. Београд: Етнографски институт САНУ.
- МР, 1998: Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд: Етнографски институт.
- Недељковић, 1990: М. Недељковић, *Годишњи обичаји у Срба*, Београд: Вук Караџић.

Milina Ivanović Barišić

PATRON SAINT AMONG SERBS IN ROMANIA – DINJAŠ AND ČENEJ

(Summary)

Family patron saint day, is a family feast day, heritage of the traditional culture of Serbs, and an example of permeation of tradition and contemporary currents of life. *Slava* has sublimated many customs from the profane and sacral domain into its structure, and today it represents an important marker of the Serbian people. *Slava* has been an important celebration for the community, especially for the popular organization of life which is evident from the fact that almost everyone, from families to different associations, has commemorated one day during the calendar year to a particular saint who has been venerated as a patron. In present circumstances, *slava* also represents an important integrating element of the Serbian social community. This paper will analyze data on *krsna slava* among Serbs in Romania – Dinjaš and Čenej, a region east of Timisoara, which was collected during field work in 2016.

Key words: family patron saint day, customs, Serbs in Romania, Timisoara.